وتوویژ لەگەڵ هاوژین مەلا ئەمین

هاوژین مەلا ئەمین (١٩٧٣ زاینی)؛ مامۆستا لە بەشی کۆمەڵناسیی زانکۆی سلێمانی، پسپۆڕ لە فەلسەفەی ئیسلامی، دەستەی دامەزرێنەر و سکرتێری ماڵی سوهرەوەردی بۆ لێکۆڵینەوە لە ئایین و ئەفسانە و سۆفیزم. خاوەنی چەند کتێبە، لە بواری فەلسەفە و کەلامی ئیسلامیدا لەوانە: ١. تیوری حیکمەتی نەمر لە فەلسەفەی ئیسلامیدا، خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی (بە زمانی عەرەبی) ٢. دەروازەیەک بۆ زانستی کەلام ٣. فەلسەفەی ئیسلامیی کیندی و فارابی ۴. فەلسەفەی ئیسلامیی فارابی ۵. فەلسەفەی ئیسلامیی ئیبن ڕوشد ۶. دەروازەیەک بۆ گنوسیزمی ئیسلامی کە بەرگی یەکەمی پرۆژەی وەرگێڕان و ڕاڤەی تەواوی نامە و کتێبەکانی سوهرەوەردییە و وەرگێڕان و ڕاڤەی نامەی باڵندەی ئیبن سینا و ئاوازی باڵی جوبرەئیلی لەخۆگرتووە. هەروەها چەند کتێبێکی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی لەوانە: گوتاری فەلسەفیی مۆدێرنەی هابرماس، باسی میتۆدی دیکارت، دادپەروەری وەک ڕەوایی جۆن ڕۆڵز، دیالیکتیکی ڕۆشنگەریی هۆرکهایمەر و ئەدۆرنۆ، ئیسلام و بنەماکانی فەرمانڕەوایی عەلی عەبدولرازق، موسا و یەکتاپەرستی فرۆید. لە ساڵی (٢٠٠٧ ز)ـەوە لە بەشی کۆمەڵناسیی زانکۆی سلێمانی مامۆستایە و لە بەشەکانی فەلسەفەی زانکۆی سەلاحەدین و زانکۆی ڕاپەڕین مامۆستای وانەبێژ بووە، دەستەی دامەزرێنەری، بنکەی ئەدەبی و ڕوناکبیریی هەڵەبجە و کۆمەڵەی توێژینەوەی ڕۆشنگەری و سەرنووسەری گۆڤاری ڕوانگە و ڕەخنە بووە. هەروەها سەرنووسەر و خاوەنی ئیمتیازی گۆڤاری(دیدگا) و گۆڤاری ڕیفۆرم و پاشکۆ عەرەبییەکەی بووە بەناوی (الإصلاح).

له قۆناغی پاش جەماڵەددین ئەفغانی ئەو بەرەیە لە ئیسلام کە ناوی خۆیان نا بزوتنەوەی ڕابوونی ئیسلامی، وەرچەرخانی نەتەوەییشان تێدابوو بۆ وێنە ڕەشید ڕەزا، لاینگری بیری شوڤێنیزمی عەرەبیش بوو. ئێستا لێرە ئەو پرسیارەمان هەیە ئایا باوەڕمەندان بە ئیسلامی سیاسی لە کوردستان، دەتوانن هەڵگری باوەڕی نەتەوەییش بن؟

بێگومان پەیوەندییەکەی توندوتۆڵ هەیە لە نێوان کلتوور بەگشتی و ئایین و ناسنامەدا بە تایبەت، بە تایبەت گەر لە ڕوانگەی سۆسیۆلۆژیی و ئەنترۆپۆلۆژیای کەلتوورییەوە لە ئایین بڕوانین. بەهۆی ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵانەشەوە کە لە نێوان ناسنامە و ڕوانین لە خود و شوناسی دەستەجەمعی و ناسیۆنالیزمدا هەیە، دەتوانین کە لە نێو فۆرمە بنەڕەتییەکانی ناسیۆنالیزمدا، ڕوون و ڕەوان و ڕیشەیی، بگرە وەک ڕەگەزێکی دامەزرێنەر و پێکهێنەرێکی سەرەکی سەیری ئایین بکەین.

گەر ناسیۆنالیزمێکی «سێکۆلار» لە مێژووی مرۆڤایەتیدا توانیبێتی خۆی بونیات بنێت، یان ئەگەری بونیاتنانی هەبێت، گومان لەوەدا نییە کە ئەم ئەگەرە بە نێو پرۆسەیەکی درێژخایەن و ڕیشەییی چاکسازیی ئایینی و کلتوریدا تێپەڕیوە و پێشتر پرۆسەی سێکۆلاریزەیشن لە دڵی کلتوور و ژیانی کۆمەڵایەتیدا جێگەوتووە و جێگای خۆی خۆش کردووە و ئەمەیە کە ئەو ئەگەرەی ڕەخساندووە.

چونکە ئایین، ڕەگەزە سەرەکییەکەی پێکهاتنی کلتوور و خەیاڵ و نۆستالۆژیای دەستەجەمی و زۆرینەی هەرە زۆری کۆد و هێما و میناک و میتافۆر و کاریزما و کاراکتەرە کلتووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و مێژووییەکانە و لە نێو ژیانی کۆمەڵایەتی و کلتووری و لە نێو زمان و سایکۆلۆژیای دەسەجەمیدا، جێگای هەرە دیاری خۆی هەیە، ناسیۆنالیزم و نەتەوەسازی، بەبێ دیالیکتیکێکی قووڵ لە گەڵ ئایین و کلتوور و زمان بە واتا فراوانەکەی خۆی، تەواو ئەستەمە کە بتوانێت قودرەتی دەرکەوتن و خۆ بونیاتنانی هەبێت. بێگومان ئەمە بە پلەی یەکەم کاتێک کە باس لە فۆرمێکی مەدەنی یان «سێکۆلار» لە ناسیونالیزم دەکەین؛ ئەگینا نموونەی فۆرمە توند و هەرە تۆکمە و بنەڕەتی و سەراپاگیرەکانی ناسیۆنالیزم زۆرن کە پەیوەندیی ڕاستەوانەیان لە گەڵ ئایین و سود وەرگرتنی تەواویان لێی، هیچ جێگای مشتوومڕ نین.

> دوای هەرەسهێنان و گەندەڵبوونی تەواوی خەلافەتی عوسمانی، خاوەندارێتیی تورکەکان لە ئیسلام و میراتە سیاسی و فەرمانڕەواییەکەی، بووە شوێنی گومان و بێ متمانەیی زۆر و بووە هۆی ئەوەی کە عەرەب بیر لەوە بکەنەوە کە جارێکی دی خاوەندارێتی لە ئیسلام بگەڕێننەوە

ئەم پەیوەندییەی ناسیۆنالیزم و ئایین لە نێو ئایینە «ئیبراهیمییەکان»دا پەیوەندییەکی زاڵ و کاریگەرترە، بە تایبەت لە ئایینی یەهودی و ئایینی ئیسلامدا کە بە واتا ئیتنی و کلتوورییەکەی، وەک ئاماژەمان پێ دا، بەو پرۆسە مێژووییانەی ڕیفۆرم و سێکۆلاریزەیشندا وەک پێویست پێنەپەڕیون و بۆ خۆیان لە بنەڕەتدا چیرۆک و حیکایەتی گەورەی دامەزراندنیان، پەیوەندیی بە دەستەبژێربوون و باوک و مێژوویەکی میسۆلۆژییەوە هەیە کە وەک هەویری شێلراو و ئامادەکراوی گوتارێکی ناسیۆنالیستی وایە کە هەر ئەوەندەی زەحمەتە لە تەنوورەکەی بنرێت.

بە تایبەت لە ئایینی ئیسلام و لە هەر سێ نەتەوەی عەرەب، تورک و فارسدا، بە پلەی جیاجیا، ئایین و مەزهەب لە پەیوەندی لەگەڵ ناسیۆنالیزمدا، ڕۆڵێکی

هێندە بونیاتنەر و چارەنووسساز و خەیاڵساز و ئایندەساز دەگێڕن کە ئیدی بە هیچ شێوەیەک فەرامۆش کردنیان، جێگای باوەڕ و متمانە نییە. بەبێ زێدەڕۆیی دەتوانین بڵێین کە ئەم سێ نەتەوە و ناسیۆنالیزمە، بە تەواوەتی ئیسلامیان بۆ خۆیان قۆرخ کردووە و خاوەندارێتی لێ دەکەن. خاوەندارێتیی فارسەکان لە ئیسلامی شیعەگەرا، ڕاستییەکی دیار و ئاشکرا و ڕوونترە و تا ئەندازەیەکی زۆر خاوەندارێتییەکی بێ ڕکابەرترە لەوەی کە لە نێو ئیسلامی سوننەگەرا و هەردوو نەتەوەی عەرەب و تورکدا هەیە، پەیوەندیی مێژوویی ئایینی ئیسلام خۆی، بە چەمکەکانی سیاسەت و دەسەڵات و فەرمانڕەواییەوە، ئەم دۆخەی ئاڵۆزتر کردووە.

بەهەر حاڵ دوای هەرەسهێنان و گەندەڵبوونی تەواوی خەلافەتی عوسمانی، خاوەندارێتیی تورکەکان لە ئیسلام و میراتە سیاسی و فەرمانڕەواییەکەی، بووە شوێنی گومان و بێ متمانەیی زۆر و بووە هۆی ئەوەی کە عەرەب بیر لەوە بکەنەوە کە جارێکی دی خاوەندارێتی لە ئیسلام بگەڕێننەوە بۆ خۆیان و عەرەب وەک خاوەنە ڕاستەقینەکەی ئیسلام، هەوڵی ئەوە بدات کە لە بەر ئاوێنەکانی ئەم ئایینەدا جارێکی دی خۆی دابڕێژێتەوە و لێرەوە ئایین و ناسیۆنالیزمەکەی خۆی وەک مێژوو و وەک نۆستالۆژیا و حیکایەتی گەورە و کلتوور، ئاوێتە و ئاوێزانی یەکدی بکات.

ئێمە لە بۆنە و نوسینی دیکەشدا ئاماژەمان بەوە داوە کە چ پەیوەندییەکی توندوتۆڵ هەیە لە نێوان حیکایەتە دامەزرێنەرەکانی ئیسلام و دەسەڵاتخوازی و میراتی پیرۆز و خاوەندارێتی لە ئایینـدا بەواتا سیاسییەکەی، کە ئەمانە دواجار ڕۆچوونەتە نێو واتا سیۆلۆژی و سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی موسوڵمانبوون خۆیەوە و بەستوویانەتەوە بە هاوبەشیی سەرەکی و خاوەندارێتیی سیاسی و دەسەڵاتخوازانەوە لە ئیسلام و بەشداریی چالاک لە میراتی خەلافەتدا. گومان لەوەدا نییە کە هەندێک ئەزموونی لابەلا، یاخود هەندێک دەسەڵاتدارێتیی «کوردی» ئیسلامخوازی وەک پاشای کۆرە و سەلاحەدینی ئەیوبیمان هەن لە مێژوودا، بەڵام دواجار ئەم نموونانە نەیانتوانیوە وەک خاوەندارێتی لە ئیسلام، میللەتی کورد بە هیچ جێگایەک بگەیەنن.

> **بێگومان پەیوەندییەکی توندوتۆڵ هەیە لە نێوان کلتوور بەگشتی و ئایین و ناسنامەدا بە تایبەت، بە تایبەت گەر لە ڕوانگەی سۆسیۆلۆژیی و ئەنترۆپۆلۆژیای کەلتوورییەوە لە ئایین بڕوانین**

کورد لێرەدا نموونەیەکی هێندە ناوازە و دەگمەنیش نییە و ئەمە بۆ هەموو نەتەوەکانی دیکەی موسوڵمانیش جگە لەو سێ نەتەوەیە هەر ڕاست دێتەوە و لە شوێنی خۆیەتی. تایبەتمەندی و جیاوازیی کورد لێرەدا ڕەنگە قوڵتر و توندتر بێت کە بەردەوام هەوڵی ئەوەی داوە کە لە دەرەوەی ئەم گەمەیەوە بمێنێتەوە و شوناسی خۆی بە شتێکی جیاواز لە ئایینی ئیسلامەوە ببەستێتەوە. بێگومان هۆکارەکانی ئەمە زۆر و ئاڵۆزن و ئێرە جێگای ئەو باسە نییە، بەڵام زۆر بە سادەیی تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندیی بەو سێ نەتەوەیەوە هەبێت، ئەوان موسوڵمانبوون تەنیا لە پەراوێزی ئەو خاوەندارێتییەی خۆیان لە ئایینـدا دەبینن و بزوتنەوە ئیسلامییە سیاسییە کوردییەکان بە ڕەهەندە «بەناو ئەنتەرناسیۆناڵ و جیهانییەکەی ئیسلام»، دەخەڵەتێنن و لە پەراوێزی خۆیاندا دایان دەنێن و هەموو بانگەشەیەکی جیابوونەوە و سەربەخۆیی لە ئەوان بە کوفر و بێباوەڕی و پارچەکردنی دونیا و جیهانی ئیسلامەوە دەبەستنەوە، هەر بۆیە باوەڕی من وایە کە

چەند شیاو و بگرە پێویستە بۆ بزوتنەوەیەکی ئیسلامیی عەرەبی یان تورکی یان فارسی کە ئیسلامی بێت و چەند ئەوان دەتوانن کە سوود لەو میراتە وەربگرن بۆ پێکهێنانی ناسیۆنالیستی و نەتەوەسازی، ئەوەندەش بۆ بزوتنەوەیەکی کوردی ئەمە ئەستەمە و ڕێگای تێناچێت و خۆبەستنەوە بە مەزهەبی شافیعی، یان جیاوازییەوە لە گەڵ ئیسلامی سوننە و ئیسلامی شیعە بەوەی کە ئێمە خۆمان ببەستینەوە بە ڕێڕەوی شافعی و ئەشعەرییەوە و بەمە خۆمان جیابکەینەوە، ئەمە لەم ڕاستایەدا هیچ سوود و بەها و بایەخێکی نییە. هەروەها خۆبەستنەوە بە تێگەیشتنێکی میللیی کوردییەوە لە ئیسلام بێگومان ئەمەش هیچ توانای ئەوەی نییە کە ئەو ڕۆڵە ببینێت، هەر بۆیە من ڕام وایە کە نەخێر، ئیسلامی سیاسی لە کوردستان نەیتوانیوە و ناشتوانێت هەڵگری دیسکۆرسێک و پرۆژەیەکی ناسیۆنالیستی بێت و مەحکوومە بەوەی کە لە پەراوێزی ئەو نەتەوانەی دیکە و پرۆژە ئیمپریالیستییەکانیاندا بمێنێتەوە و بۆ ئەمەش لە مێژووی نوێ و هاوچەرخی ئەم بزوتنەوانەدا نموونەی زۆر و زەبەندەمان هەن چ لە ڕۆژهەڵات و چ لە باکور و چ لە باشوور بە تایبەت.

> **ئیسلامی سیاسی و تیرۆریزمی ئیسلامی بە واتا گشتی و فراوانەکەی دوو دیوی یەک پارەن، بێگومان ئەمە پەیوەندییەکی زۆری بە ڕیفۆرم نەکردن و ئەوجا سروشتی تایبەتی ئیسلامی سیاسی خۆیەوە هەیە**

ژێئۆپۆلێتیکی کوردستان لە سێ ڕووەوە گرینگە: یەکەم لە مێژوودا سێ دینی زەردەشتی، کریستان و ئیسلام پێک دەگەن. دووهەم: لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا کوردستان تەنیا ناوچەیەکە کە ئاوی شیرینی هەیە سێهەم: کوردستان ناوچەیە کە لەڕووی تەناهییەوە گرینگیی بۆ چوار وڵاتی گەورەی ناوچە هەیە. پەیوەندیی ئیسلامی سیاسی لە کوردستان لەگەڵ ژێئۆپۆلێتیکی کوردستان چۆن لێکدەدەنەوە؟ کاریگەریی بزووتنەوە ئیسلامییەکان لەسەر ڕەوتی ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چۆن دەبینن؟

بێگومان گەر گرنگی جیۆپۆلەتیکی و جیۆستراتیژیی کوردستانی گەورە لێکبدەینەوە، لە پەیوەندیدا بەم بابەتەوە دەتوانین ئەمە وەک هۆکارێکی دیکەی دەسبەردارنەبوونی کوردستان و دواجار دەسبەردار نەبوونی بزووتنەوە سیاسییەکانیشی لە لایەن ئەو نەتەوە سەردەستانەوە ببینین، پرسەکە بە بڕوای من هەر تەنها پاشکۆیەتیی کلتووری و کاریگەربوون بە دەورووبەر نییە، تەنانەت لە پەیوەندیدا بە هەڵگرتنەوەی هەندێ بیروباوەڕی دیکە و ئایدیۆلۆژیای دیکەشەوە ئەمە هەر ڕاستە.

هەموو بزوتنەوە سیاسییە تورکی و عەرەبی و فارسییەکان، لە هەوڵی لەخۆگرتنی بزوتنەوە سیاسییە کوردییەکان و دانانیان لە پاشکۆی خۆیاندا بوون و زۆر جار بۆ ئەمە یان پەنایان بۆ درۆی گەورەی یەک نەتەوەبوون بردووە، پەنایان بۆ ئەوە بردووە کە کورد تورکی شاخ یان عەرەب یان عەجەم و ئێرانین، یان پەنایان بۆ خەڵەتاندنی سیاسی لە شێوەی مافی کلتووری و هەندێ مافی دیکە بردووە و بەمە ویستوویانە کە کورد و هێز و توانای بوونی بەدوای خۆیاندا پەلکێش بکەن. بەشێکی زۆری ئەم گەمەیەش هەمیشە یەک لە ناونیشانەکانی یان کۆمۆنیزم یان ئیسلامیزم

بووه. واتە فۆرمێکی هەڵخەڵەتێنەری ئینتەرناسیۆنالیزم و پانگەرایی بە بێ ئەوەی کە کورد لە چەقی هیچکام لەو بزوتنەوە و هێزانەدا دبێت.

ئیسلامی سیاسی لە کوردستان بە گشتی و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش بە تایبەت لەم کاریگەری و بەرکاربوون و هەوڵی پەیوەستکردنەوەیە بەدەر نەبووە، هەر بۆیە دەبینین کە ڕەوتی ئیسلامگەرای ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە شێوەیەکی گشتی، یان گرێدراوی ئیخوانی جیهانی و ئەردۆغانیزمە، یان گرێدراوی سەلەفیزم و فۆرمە پاشکۆکانی دیکەی ئیسلامگەرایی توندڕەوە. هەموو ئیسلامییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پەراوێزی یەک لەو کەڵکەڵە و بزوتنەوە و هێزە داگیرکەرانەی کوردستانن یان، گرێدراوی هەندێ هێز و دەسەڵات و باوەڕی سیاسی و ئایینیی دیکەن وەک سەلەفیزمی سعودی کە هیچ پەیوەندییەکی بە نەریت و کلتوور و مێژوو و بوونی مرۆڤی کوردەوە نییە و لانیکەم ڕۆڵی لەخۆ نامۆکردنی کلتووری دەبینێت.

جیۆپۆلەتیکی هەستیاری کوردستان بۆتە مایەی ئەوەی کە داگیرکەرانی ئەم نیشتمانە هەرگیز دەسبەرداری ئەوە نەبن کە بەناوی ئایینەوە کار بکەن بۆ ئەوەی کورد و کوردستان لە پاشکۆی خۆیاندا بهێڵنەوە.

بزوتنەوەی ئیسلامیی کوردستان وەک ڕێکخراوەیەکی گەورە و سەرەتاییە لە بواری ئیسلامی سیاسی. کارتێکەریی ئەو ڕێکخراوایە لەسەر بزوتنەوەی ئیسلامییەکانی ڕۆژهەڵات چۆن دەبینن؟

بێگومان ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ژێر کاریگەریی ئیسلامی سیاسییدایە لە پارچەکانی دیکەی کوردستان، بە تایبەت لە ژێرکاریگەریی هێڵی ئیخوانی و ئەردۆغانی و لە ژێر کاریگەریی هێڵی سەلەفی جیهادیی و مەدخەلیدایە، ئەم کاریگەربوونە برێک ڕووداوەکانی دەهەی نەوەدەکان کاریگەریی لە سەری هەیە، بەجۆرێک لە جۆرەکان، بزوتنەوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کەوتوونەتە ژێر کاریگەریی ڕەوت و بزووتنەوە سیاسییەکانی پارچەکانی دیکە و بە تایبەت باشور و باکووری کوردستانەوە.

> **بە بڕوای من زەمینەی سێکۆلاریزم لە ڕۆژهەڵات، بە هۆی ئەزموونی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە زەمینەیەکی زۆر لەبارە، حیزب و بزووتنەوە سێکۆلارەکانی ڕۆژهەڵات دەبێت ئەم دەرفەتە لە بەرچاوبگرن**

بزوتنەوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات، چ ئیسلامی و چ سۆسیالیستی و چ ناسیۆنالیستییەکانیان، دەشیا ئەگەر گۆڕانکارییەکانی دوای هاتنی کۆماری ئیسلامی ئێران بە جۆرێکی دیکە بکەوتایەتەوە، لە دوای قازی موحەممەد و کۆماری مهابادەوە ئیدی ئەوان ڕێبەر و پێشەنگ بوونایە و پارچەکانی دیکە بکەوتنایەتە ژێر کاریگەریی ڕۆژهەڵات بەڵام هەلومەرجەکان بەشێوەیەک کەوتنەوە و بە تایبەت بەهۆی جەنگی ئێران عێراق و زۆر ڕووداو و هۆکاری دیکەوە، بەجۆرێک کەوتنەوە کە بزوتنەوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات لە گەڵ گرنگیی مێژوویی و هێزی تایبەتیی خۆیاندا پاشکەوتن و سستی و پەراوێزکەوتن بەخۆیانەوە ببینن. بێگومان ئەمەش هۆکاری زۆری هەیە و خوێندنەوەی تایبەت و تێگەیشتنی زیاتری پێویستە لەوەی کە ئێستا لێرەدا ئێمە دەتوانین بیخەینە ڕوو.

پەیوەندیی ئیسلامیی سیاسی و تێرۆریزم چۆن دەبینن؟

ئیسلامی سیاسی و تیرۆریزمی ئیسلامی بە واتا گشتی و فراوانەکەی دوو دیوی یەک پارەن، بێگومان ئەمە پەیوەندییەکی زۆری بە ڕیفۆرم نەکردن و ئەوجا سروشتی تایبەتی ئیسلامی سیاسی خۆیەوە هەیە کە ئێمە لە زۆر بۆنەی دیکەدا لەسەر ئەم بابەتە ڕاوەستاوین. ئیسلامی سیاسی پرۆژەی بەدەسەڵات گەیاندنی بیروباوەڕ و تێگەیشتنێکی ئایینیی دیاریکراوە کە لە هەر بەرگێکدا بێت گومان لەوەدا نییە کە ئەم پرۆژەیە، وەک ئەوەی کە مێژوو و نموونەکان شاهیدن و سەلماندوویانە، بە توندوتیژی و سەپاندن و تیرۆر کۆتایی پێ دێت.

ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی لە نێو ئایینزای شیعە چۆن تاوتوێ دەکەن؟

ئایینزای شیعەگەری خۆی ئایینزایەکی ئاوێزانترە بە سیاسەت و دەستە و تاقمگەرایی سیاسی و بە سروشتی خۆی ئامادەیی زیاتر تێدایە بۆ ئەوەی کە ئاوێتە بە سیاسەت و توندوتیژیی سیاسیش ببێت، لە بەر ئەو ڕابردووە حەماسەت ئامێز و هەستەقوولەی کە بۆ قوربانی بوون و مەزلومییەت هەیەتی، ئەگەرەکانی پیرۆزکردنی توندوتیژی لە نێو ئەم ڕەوتەدا، هەروەها ئەگەرەکانی ئاوێتەبوون بە تیرۆریزم گەر زیاتر نەبن، هیچ کەمتر نین لەوەی کە لە نێو گرووپە سەلەفییە جیهادییەکاندا هەیە، بەڵکو پێچەوانە بەوەی کە لە ڕووی سیۆلۆژییەوە چاوەڕواندەکرێت، ئێمە لەم ساڵانەی دواییدا لێک نزیکبوونەوەی سەلەفیزمی جیهادی و شیعەگەریی سیاسیمان لە فەلەستین و ئەفغانستان و کوردستانیش، بەچاوی خۆمان بینی.

جیهانبینیی ئیسلامی سیاسی و شێوازی هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئایینە کوردییەکان (وەکوو ئایینی یاری، ئێزدی، شەبەک و عەلەوی) هەتا چەندە بە پێی مافی ئایینی و مافی مرۆڤە؟

ببورن کە ناچاربم خراپ وەڵامی ئەم پرسیارەتان بدەمەوە یان بڵێم کە ئەم پرسیارەتان شایستەی وەڵامدانەوە نییە، یان هەڵگری دژیەکییەکی ناوەکییە، چ لە نێو جیهانبینی و چ لە نێو هەڵسوکەوتی ئیسلامی سیاسیدا، فرەیی و جیاوازی، بە تایبەت فرەیی و جیاوازیی ئایینی جێگایان نابێتەوە. لە دیدی ئەوانەوە، بە تایبەت ئایینە کوردییەکان زیاتر لەوەی ئایین بن هەرتەقە و بیدعە و پاشگەزبوونەوە و مورتەددین، ئەوان بەهیچ شێوەیەک دان بە ئایینە کوردییەکانی وەک ئێزدی و یاری و عەلەویدا نانێن و بە پاشگەزبووەوە لە ئیسلام لە قەڵەمیان دەدەن و هەڵکردن لەگەڵیان شتێکی بیر لێ نەکراوەیە، یەهودی و مەسیحی لە دیدی ئیسلامی سیاسییەوە، زیاتر شایەنی قبوڵکردن و پەسەندکردنن. لە دیدی ئەوانەوە، ئایینەکوردییەکان لادان و پاشگەزبوونەوەن لە ئیسلام، مێژووی نوێ و هاوچەرخیش باشترین بەڵگەن بۆ ئەم قسەیەی ئێمە و مامەڵەی داعش لە گەڵ ئێزدییەکان نموونەیەکی هەرە دیاری ئەم ڕوانگە و تێڕوانینەیە.

ئایا دەکرێت مەکتەبی قورئان وەک خوێندنەوەیەکی کوردی لە ئیسلام سەیری بکەین؟

بێگومان نەخێر، ڕاستە ڕێبەر و سەرانی مەکتەبی قورئان کوردی ڕۆژهەڵاتن، بەڵام مەبەستمان

چییە لە خوێندنەوەیەکی کوردی لە ئیسلام؟ گەر تەنها ئەو واتایەی سەرەوە بە جێبهێڵین بێگومان خوێندنەوەی مەکتەب قورئان و ڕێبەرانی هیچ پەیوەندییەکی بە پرس و کێشەی کورد و کوردایەتییەوە نییە. لە گەڵ ڕێزم بۆ ڕێبەرانی ئەم ڕەوتە ئیسلامییە، بەڵام میللەتی کورد بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبێت وریای ئەوە بێت کە پاشکۆیەتیی بزوتنەوە ئیسلامییەکانی کوردستان تەنها هەڵقوڵاوی وابەستەییی ئەوان نییە. تێگەیشتنی ئەوان لە ئیسلام خۆی خودی کێشەکەیە و تەنها بەشێک لەم پرسە پەیوەندیی بە دەرەوەی کوردستان و نەتەوەکانی دیکەوە هەیە، کێشەی میللەتی کورد، چۆن کێشەی نەتەوەیەکی بندەست و داگیرکراوە، ئاواش کێشەی ئازادی مرۆڤ و دادپەروەری و یەکسانی و مافی ژن و ئازادییە مەدەنییەکان و دیموکراسی و کێشەی بونیاتنانی کۆمەڵگایەکی ئازاد و دیموکراسییە، کێشەیەکی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و کلتووریی فرە ڕەهەندە کە ئیسلامییەکان لە پەیوەندیدا بە تێگەیشتن و چارەسەرییەوە خاوەنی هیچ ڕوانگەیەکی ئازادی و ڕەهایی بەخش نین، خوێندنەوەی مەکتەب قورئان لە ئیسلام هیچ پەیوەندییەکی بە کورد و کێشە شارستانی و کۆمەڵایەتی و کلتوورییەکانییەوە نییە، بگرە تێگەیشتنێکە خۆی لە خراپ حاڵیبوونێکی گەورەوە لە کێشەی کورد و لە کورتکردنەوەیدا بۆ کێشەیەکی سیاسی و بگرە کێشەیەکی مەزهەبی بە واتا تایبەتەکەی دەستپێدەکات.

داهاتووی ئیسلامیی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چۆن دەبینن؟

ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەشێت سەرچاوەی نیگەرانی و مایەی سەرهەڵدانی ململانێی ناوخۆیی بێت، دەشێت ئەو خەنجەرە بێت کە لە پشتەوە لە بزوتنەوەی کوردایەتی دەدرێت و هیچ دوور نییە کە دۆخێکی هاوشێوەی ئەوەی کە لە باشوور هەیە ئێستا، لەوێش دووبارە بێتەوە.

پێت وایە دەبێت پەیوەندیی حیزبە سێکۆلارەکان لەگەڵ حیزبە ئیسلامییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چۆن بێت؟

بە بڕوای من زەمینەی سێکۆلاریزم لە ڕۆژهەڵات، بە هۆی ئەزموونی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە زەمینەیەکی زۆر لەبارە، حیزب و بزووتنەوە سێکۆلارەکانی ڕۆژهەڵات دەبێت ئەم دەرفەتە لە بەرچاوبگرن و لەو زەمینە کۆمەڵایەتی و کەلتوورییە سودببینن، بەبڕوای من سازشکردن لە گەڵ ئیسلامی سیاسی، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەشێت کێشەی گەورە بۆ ئایندەی بزوتنەوەی کوردستانی لە ڕۆژهەڵات دروست بکات، بێگومان پشتبەستن بە ڕەوایەتیی شۆڕشگێڕانە، وەک ئەوەی کە لە باشور بینسمان، یاخود گرەوکردن لە سەر هەست و سۆزی نەتەوەیی خەڵک، هەڵەی گەورەن. ئەوەی کە پێویستە بکرێت سەرڕێگا خستنی ئەزموون و هەلومەرجێکی مەدەنیی و دیموکراسی بنەڕەتیی ئەوتۆیە کە ئیسلامی سیاسی تێیدا خۆبەخۆ بپوکێتەوە و بتوێتەوە، نەک ئەوەی کە شەڕی لەگەڵ بکرێت یان سازش، کە هەردوکیان هەڵەی ستراتیژین و ئێمە لە باشوری کوردستان تا ئێستاش لە نێو ئەو هەڵانەدا دەژین.

ڕۆڵی کۆماری ئیسلامی لەسەر بیری ئیسلامیی سیاسی چۆن تاوتوێ دەکەن؟

کۆماری ئیسلامی، یان ڕاستتر بڵێم «شۆڕشی ئیسلامیی ئێران»، کاریگەرییەکی زۆری هەبوو لە

سەر ئەزموونی ئیسلامی سیاسی لە هەموو جیهاندا، کاریگەریی ئەم ئەزموونە سنوورە بینراوەکان و سنوورە ڕاستەوخۆکانی خۆی تێدەپەڕێنێت. هەروەها سنوورەکانی جیاوازیی ئاینزایی تێدەپەڕێنێت و هەندێک جار ئیلهامبەخشی دابەشکردنەوەی جیهانی ئیسلامییە بەسەر ئەرسۆدۆکسیەتی شیعەگەرا و ئەرسۆدۆکسیەتی سوننەگەرادا، ئیلهامبەخشی لەناوبردنی هەموو جیاوازییەکانە لە نێو ئەم دوو ئاشە مەزنەی تێگەیشتندا لە ئیسلام. کۆماری ئیسلامیی ئێران، توانی نموونەی درێژخایەن و پڕ هەژموونترین دەسەڵاتی ئیسلامی سیاسیی نەیار بە خۆراوا و ئیسرائیل، لە مێژووی هاوچەرخدا پێشکەش بکات، هەروەها توانی نموونەیەکی کردەکیی جێبەجێکردن و بەڕێوەبردنی دەسەڵاتێکی ئیسلامی سیاسی بخاتەڕوو، توانی نموونەیەکی مەرجەعییەتی ئاینی و سیاسی بۆ ئاینزای شیعە لە جیهاندا پێشکەش بکات کە ئەمانە بۆ ئیسلامی سیاسی سەرباری هەر ڕەهەندێکی تایفەگەرانەی خۆی، بە شێوەیەکی گشتی تەواو ئیلهامبەخش و کاریگەر بوون و بە بڕوای ئێمە کەوتنیشی بە هەمان شێوە پڕ کاریگەری و درێژخایەن دەبێت.